

מ"תלה" לגולדסטאר - סכנות האלכוהול במ"ת העולים מאתיופיה

ד"ר חיים רוזן

אגף המחקר, המשרד לקליטת העלייה

נעמי שמואל

סופרת, אנתרופולוגית.
המשרד לקליטת העלייה

3. המשבר ההורי והקשרו לשתיית אלכוהול והידרדרות הנוער

באתיופיה היחסים בין הורה לילד מתקיימים בהיררכיה ברורה, ומוגדרים היטב על ידי החברה הפטריארכאלית. הסמכות של האבא היתה ללא עוררין, וכל ילד לומד מגיל קטן את קוד הכבוד החברתי שמכתיב את התנהגותו. במעבר למדינה דמוקרטית עם קריסת המבנה החברתי הברור, חלה פגיעה משמעותית בסמכות ההורית. בארץ הורים עולים רבים נשארו מבולבלים וחסרי אונים מול הקביעה הישראלית האוסרת עליהם להשתמש בהענשה פיזית כלפי הילדים. בהעדר ידע על שיטות חינוך אחרות, ובתחושה של איבוד מוחלט של סמכותם, הרבה הורים נתקלים בקשיים רבים עם הדור הצעיר הגדל כאן, ואינם מסוגלים להנחיל לילדיהם חוקים וגבולות. במקום הילדים השקטים והמנומסים שגדלו באתיופיה, גדלים כאן צברים שהם, לעיתים, פרועים וחסרי רסן באופן קיצוני.

חוסר הגבולות הזה מתבטא גם בכל מה שקשור לתרבות הפנאי של בני הנוער והרגלי השתייה שלהם. זה מתחיל באופן תמים, כשהם, כילדים, נחשפים לאלכוהול במפגשים החברתיים של הקהילה. שכן, בדרך כלל אין אבחנה בין קטינים ובוגרים ולכולם מציעים את המשקה. לעיתים קרובות זה נחשב 'לא גברי' לסרב. יש לזכור גם שבאתיופיה, התלה שמחולקת לילדים אינה מכילה ריכוז גבוה של אלכוהול והינה בעלת ערך תזונתי. המבוגרים בעדה אינם מודעים לתהליך הלמידה מתוך חיקוי של ילדיהם בהקשר של אלכוהול, ועושים הפרדה מוחלטת בין בעיית השתייה של בני הנוער לבין הרגלי השתייה של המבוגרים. בנוסף, במצב הדברים כפי שהוא היום, הילד גם מקבל מסר סמוי מהוריו על סדרי העדיפויות במשפחה: יש מחויבות מוחלטת לנוכחות בחתונות ובר מצוות מידי שבוע, ולצורך זה מותר להפסיד בית ספר, אבל לאסיפות הורים לא תמיד באים. באופן דומה, תמיד יש כסף

אחוזי אלכוהול גבוהים יותר וללא כל ערך תזונתי. ואולם, בקרב העדה חסרה המודעות להבדלים אלה בין התלה לבירה, כמו גם לא פוטנציאל הממכר של משקה אלכוהולי זה ולנזק שהוא גורם עקב שימוש לאורך זמן.

2. נגישות האלכוהול ותרבות השתייה בארץ

בחברה הישראלית מקובל לשתות אלכוהול במסיבות ואירועים והוא נגיש וזמין לכולם. על מנת להבין את המימד החברתי הרחב של השימוש באלכוהול בקרב יוצאי אתיופיה ואת גודל הבעיה של השימוש בו, צריך להבין מצד אחד, את המקום שתופסים האירועים והשמחות בחיי המשפחה האתיופית, ומצד שני, את ההשלכות שיש לאי ההבנה התרבותית לגבי מהות ההבדל בין תלה ובירה.

חיי הקהילה האתיופית מתקיימים סביב אירועים ושמחות. מידי שבוע יש חתונות, בריתות, הלוויות, אזכרות ומסיבות שונות. האירועים בדרך כלל המוניים, כוללים כמויות גדולות של אלכוהול, ואינם מסתיימים באולם או בבית העלמין. באתיופיה חתונה היתה נערכת 8 ימים. בארץ, בסיום המסיבה באולם, ממחרים האוטובוסים לבית המארח, שם נמשכות החגיגות בדרך כלל מיום שיש לפנות בוקר ועד למוצאי שבת. כמובן שהאירוח כולל שתייה בשפע לכל הנוכחים ללא הבחנת גיל. במקרים רבים בימי מסיבות אלו, הילדים במשפחה נעדרים מבית הספר. יש לציין שבאתיופיה לא היו שותים אלכוהול בהלוויות, ולאחרונה יצאו מספר קייסים (רבני העדה) נגד תופעת חלוקת בירה בהלוויות ובאזכרות.

חלק מהזהות הגברית של הגבר קשורה בשתיית בירה או תלה, ולהגיש לו משהו אחר יכול להתפרש כעלבון. לכן גם בחיי היום יום, בבית הממוצע האתיופי, יש כמויות של בירה. משקאות חריפים יותר ויין מוגשים, בדרך כלל, רק באירועים מיוחדים.

מסמך זה נכתב בעקבות הרצח של טריקו אדמה ז"ל בקריית משה ב-1.6.07, רצח שהתרחש בשלוש לפנות בוקר לאחר קטטה בין בני נוער שיכורים ברחובות. השימוש באלכוהול בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה מהווה תופעה נפוצה ששיעוריה מדאיגים. נתוני מחקר משנת 2003 (1) מצביעים על כך כי 60% מקרב הלומדים בבתי ספר בקהילה, 75% מקרב הלומדים במוסדות פנימייתיים ו-84% מקרב נוער מנותק, כולם מקרב יוצאי אתיופיה, משתמשים במשקה אלכוהולי (גילאי 12-18).

1. הרקע: מהות ותרבות השתייה באתיופיה וההשלכות בארץ

מנהג קבלת האורחים וכיבודם הינו ערך מרכזי בתרבות האתיופית וכל מי שנקלע לבית אתיופי חווה את החום והנדיבות הזו. בכל בית מסורתי באתיופיה, במקביל לאינג'רה או בונה (קפה) הנערמים בפני האורחים, מוגש גם ה"תלה" - משקה שהוכן בבית מדגנים, מים ושמרים. המשקה ה"תלה", המוגש באופן יום יומי, מרכיב אלכוהול מזער, אשר ניתן להגבירו בעת מסיבות ואירועים שונים. הכנת התלה והגשתה הינם חלק אינטגרלי והווי החיים בכפר, הוא נמצא בכל בית בכל בית הארחה, והוא מוגש ללא אבחנת גיל לכל בני הבית ולכל האורחים. אתיופיה נהוג לתת תלה גם לילדים, אחר והוא נתפס כמשקה בעל ערך תזונתי רב והוא נחשב כחלק מהמרכיב התזונתי של כולם.

ארץ נמשך מנהג שתיית התלה, אבל ליו התווסף גם מנהג שתיית בירה ששקאות אלכוהוליים אחרים. הבירה לעתים מחליף את התלה, הוא משקה וץ ונגיש יותר מתלה, אך הוא בעל

לקניית בירה, תלה ומשקאות אחרים, אך לא תמיד יש כסף לספרי לימוד או משחקים.

הביטחון שהיה להורים באתיופיה במוסדות החינוך והשלטון, שהם יחנכו את הילדים, והאמונה בכוחה של הקהילה לשמור עליהם, מובילה למה שנראה לפעמים, בעיני מורים ומטפלים, כאדישות הורית מפתיעה. ההכרה כי בארץ לא ניתן לסמוך על מוסדות החינוך ובטח לא על הרחוב, באה להורים לעיתים קרובות מאוחר מדי. ואז, כשהם נחשפים לתופעות כמו נשירת ילדיהם מביה"ס, שתית אלכוהול בלתי מרוסנת בסופי שבוע והתדרדרותם לחיי אלימות ופשע, הם עומדים מולן חסרי אונים.

4. השלכות השתייה ובעיות חברתיות נלוות

הרצח של טריקו אדמה ז"ל בקרית משה ברחובות בתחילת יוני הוא דוגמה לתוצאה הטרגית של התופעה שאנו מתארים כאן. לצערנו, זו אינה תקרית מבודדת. אנחנו מאמינים שלתרבות השתייה תרומה נכבדת לבעיות רבות בקהילה. לגבי מספר מקרים של רצח נשים על ידי בעליהם ידוע שהגברים הרבו לשתות. גם במחקרים שנערכו באתיופיה הוכח כי שתיית אלכוהול על ידי הגברים היוותה גורם לאלימות בתוך המשפחה.

השתייה מובילה לאיבוד שליטה, להיעדרות מהעבודה ומחלימונים, לתאונות דרכים, ולהרס חיי משפחה וקהילה. ההשפעה של האלכוהול איננה חלה רק על מי שמשתכר עד עלפון. הסכנה הגדולה היא גם לגבי אותם אנשים שאינם חושבים שהאלכוהול משפיע עליהם, ומשוכנעים שהם בשליטה, שהם יכולים לנהוג, שהם יכולים להמשיך בשגרת היום יום. חשוב לזכור כי תרבות השתייה פוגעת גם בכלכלת הבית ובתקציב המשפחה שהוא מצומצם ממילא.

בני הנוער חשופים במיוחד: הם כבר לא שותים "תלה", הם שותים בירה ומשקאות חריפים נוספים, הם מערבבים ללא הבחנה את כל הבא ליד. המפגש בין המצוקות האישיות של בני הנוער, שלרוב לא מדברים עליהם בקול רם, והעדר מסגרת תומכת ומכוונת של הורים שסמכותם נעלמה, עם היכולת להטביע

הכל בבקבוק, הוא קטלני. בעקבות השתייה בני נוער רבים נפגעים מפנימיות ונושרים מהלימודים. בקהילה הם מתחברים לחבורות של בני נוער ומסתובבים בשכונות בשעות הלילה בגילופין. בני נוער אלה הינם פצצה מתקתקת.

5. תדמית העדה והצהרות פומביות על שורש הבעיות

הנהגת העדה כיום איננה ממהרת להצביע על תרבות השתייה בקהילה כבעיה, ומעדיפה למקד את הדיון הציבורי בבעיות של תעסוקה, מקום מגורים, ומצוקות כלכליות. הבעיה נסתרת מעיני הציבור הרחב, ונגלית רק לעיני מי שמסתובב באירועים של הקהילה או בשכונות בהן יש ריכוז גבוה של בני העדה. תופעת השתייה על כל הביטויים האחרים הנלווים אליה, הינה קרקע פוריה לצמיחה של עמדות שליליות מחשדנות עד עוינות והתנגדות, כלפי העדה כולה ובני הנוער בפרט, מצד השכנים הקרובים אך גם מצד הקהילה המקומית הרחבה יותר.

ידוע שהעיסוק בנושא לא יהיה פופולארי בקרב מנהיגי העדה, והם עלולים לראות בעיסוק זה פגיעה נוספת בתדמית העדה. אבל אנחנו מאמינים שאם לא תהיה התייחסות לנושא המצב יידרדר עוד יותר, והמחיר שהקהילה תשלם לא רק בתדמית אלא גם בנפשות, יהיה כבד מאוד. מיטב הנוער של הקהילה הולך לאיבוד, אנחנו קוראים למנהיגי העדה להצטרף למאבק להציל אותם ולא להתכחש לעובדות.

מסמך זה בא להעלות את נושא השתייה והשימוש באלכוהול של הקהילה בכלל ושל בני הנוער בפרט על סדר היום, מאחר ומתחייבת התייחסות מיידית, מעמיקה ומקיפה מצד כל הגורמים הרלבנטיים.

6. כיווני פעולה מומלצים

אנחנו חושבים שיש צורך דחוף ביותר למקד תוכנית רב-מערכתית להתייחס לנושא השתייה בקרב העדה ואלו ההצעות שלנו:

- א. תוכניות לעורר מודעות לנושא בקרב הורים ותלמידים, דרך בתי ספר וקבוצות הורים.
- ב. הפעלת תוכנית לימודים בבתי ספר

של חטיבות הביניים והתיכונים על סכנת האלכוהול.

ג. תוכניות רדיו וטלוויזיה באמהרית בנושא.

ד. הגבלת כניסת אלכוהול למוסדות ציבוריים (כמו מרכזי קליטה).

ה. יום עיון ארצי בנושא בקרב עובדים סוציאליים, עם הנחיות לבדוק היטב מקרים של היעדרות עקבית או ממושכת של ילדים ובני נוער ממערכת החינוך.

ו. הצעת תוכנית טיפולית בשיתוף ה-AA הישראלי למעוניינים מבני העדה.

ז. יצירת פעילות אלטרנטיבית לבני נוער בשכונות - תחליף למועדונים - כמו חוגי סיירות, ג'דנ"ע, הכנה לצבא, קידום נוער, וכד'.

ח. תוכנית מובנית לעולים חדשים במרכז קליטה אחרי 5 שעות באולפן, על מנת להשאיר להם פחות פנאי לחוסר מעש.

ט. הפקת חוברת הסברה בנושא סכנות האלכוהול בעברית ואמהרית, כולל מדריך להורים וכתובות למי לפנות לסייע וחלוקתו בקהילה.

7. סיכום

העלנו נושא רגיש אך דחוף ביותר, בתקווה שמקבלי ההחלטות והאנשים הפועלים בשטח ירימו את הכפפה ויגבירו את התייחסותם לבעיה. אנו מאמינים שיש לקהילה הזאת כוחות התארגנות והתגברות אדירים. אם תופעל תוכנית רב-מערכתית שתגייס את משרד החינוך, משרד הקליטה, משרד הרווחה, הרשויות המקומיות והארגונים הנוספים שעובדים עם הקהילה (כמו ג'וינט, פאקט, פרויקט עצמאות, פידל וכד'), יהיה ניתן להגיע להישגים משמעותיים. אנחנו מאמינים שהתופעה נפוצה ביותר ומהווה גורם מכריע בבעיות החברתיות, האישיות, המשפחתיות והכלכליות של העדה כולה. אנו קוראים לכולם להתגייס במאבק נגד האלכוהוליזם, הגלוי והסמוי. כל מאמץ שנעשה, מניעתי וטיפולי כאחד, הם מבחינת הצלת נפשות ממש.

מקורות

- (1) הרשות הלאומית למלחמה בסמים, דפוסי שימוש בחומרים פסיכואקטיביים בקרב בני נוער יוצאי אתיופיה בישראל, יולי 2003.